
آثار مبارزه با فساد اخلاقی جامعه در قرآن کریم و بیانات مقام معظم رهبری (دام ظلّه)

زینب طیبی^۱ (نویسنده مسئول) - مرضیه شمس الدینی گورزانگی^۲ - زینب ذاکری^۳

چکیده

سالم سازی جامعه از آلودگی های اخلاقی، تعالی و تکامل جامعه را به دنبال خواهد داشت و جوامعی که جوّی سالم نداشته باشند، در سرایشی سقوط و اضمحلال قرار خواهند گرفت. هدف از پژوهش حاضر بررسی آثار مبارزه با فساد اخلاقی در جامعه از دیدگاه آیات قرآن کریم و بیانات مقام معظم رهبری با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب است که با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و روش کتابخانه‌ای انجام گرفته است. یافته های پژوهش نشان می دهد عوامل زیادی می تواند جامعه را به سوی فساد سوق دهد؛ این در حالی است که ایده آل جامعه اسلامی، جامعه‌ای عاری از فساد و تباهی است. فساد اخلاقی به عنوان یک بلای عمومی در جامعه به شمار می آید و در صورت فراگیری می تواند بخش مهمی از جامعه را درگیر خود کند و خسارات مادی و معنوی زیادی را بر جامعه تحمیل نماید. نتایج تحقیق

۱. استادیار دانشگاه فرهنگیان، ztayybi62@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث، marziyeshamsodini@gmail.com

۳. طلبه سطح ۲ مدرسه حضرت خدیجه علیها السلام، سیریک s.ahmadi_t@yahoo.com

نشان داد مبارزه با فساد اخلاقی در جامعه آثار فردی مانند آموزش، بهره‌مندی از رحمت الهی، سعادت اخروی و... و آثار اجتماعی نظیر پرهیزگاری اجتماعی، راستی و درستی در جامعه، پاکدامنی افراد دارد.

کلیدواژه‌ها: مفساد اخلاقی، جامعه اسلامی، قرآن کریم، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی.

مقدمه

فساد عبارت است از خارج شدن همه چیز از حد اعتدال و طبیعی خود، یعنی خارج شدن از وضع معمولی و طبیعی که مورد پسند باشد. فساد در هر زمینه ای باشد و به هر علتی که باشد نظم زندگی را به هم می‌ریزد و دچار اخلال می‌کند و آدمی را به سقوط و گناه می‌کشاند؛ و جامعه سالم را نابود می‌کند. فساد اخلاقی که همان اخلاق فاسد است؛ یعنی رفتارهایی غیرعادی و غیر مورد پسند عقل و اینکه خارج شدن از حد اعتدال رفتارهای آدمی است. پرداختن به مفاصد اخلاقی و مبارزه با آن‌ها از اهمیت و جایگاه بالایی در اسلام و جامعه برخوردار است. مسأله اصلی که در این پژوهش مطرح است چگونگی آثار مبارزه با مفاصد اخلاقی از منظر قرآن و بیانات مقام معظم رهبری یا تکیه بر گام دوم انقلاب است.

مبارزه با فساد یکی از مسائل حیاتی و مهمی است که بارها مورد تأکید رهبر کبیر انقلاب قرار گرفته است، ایشان می‌فرماید: «از جمله مهم‌ترین کارها مبارزه با فساد است، مبارزه با فساد یک جنبه اخلاقی محض نیست؛ اداره کشور متوقف به مبارزه با فساد است. (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس هفتم، ۸۳/۳/۲۷، <https://khl.ink/f/3235>)

معظم له در بیانیه گام دوم انقلاب در مورد اخلاق می‌فرماید: «اخلاق جهت دهنده همه حرکت‌های مادی و فعالیت‌های فردی و اجتماعی و نیاز اصلی جامعه است.» (امام خامنه‌ای، بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲، <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=۴۱۶۷۳>) همچنین ایشان در رابطه با تأکید داشتن جامعه‌ای سالم می‌فرمایند:

«با مردم هم صادق باشید؛ با مردم با تقلب و خدعه و فریب و دورویی برخورد نکنید. «صِدْقُ النَّاسِ» یعنی صدق عمل با مردم؛ انسان در مواجهه‌ی با مردم با صداقت وارد بشود، با کلک و دروغ و فریب و مانند اینها با مردم برخورد نکند. اگر ما در مسائل گوناگون اجتماعی مان، سیاسی مان، انتخاباتمان، و مانند اینها،

همین یک مورد را مراعات کنیم، ببینید چقدر دنیا آباد خواهد شد». (امام خامنه ای، مراسم نظامی مشترک نیروهای نظامی مسلح در قزوین، ۱۳۹۶/۹/۲۶، <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=1067>)

با توجه به اهمیت بحث اخلاق و مفساد اخلاقی در جامعه اسلامی، کتاب‌ها و مقالات گوناگونی در زمینه مفساد اخلاقی به رشته تحریر در آمده است، از جمله: مقاله «نقش فساد اخلاقی در انحطاط تمدن اسلامی در آندلس» نوشته حسین عبدالحمیدی و اسداله رحیمی (۱۳۹۷) که به بررسی علل انحطاط تمدن اسلامی در آندلس از جمله فساد اخلاقی پرداخته است. همچنین مقاله «سالم سازی جامعه از آلودگی های اخلاقی در حکایات قرآن» نگارش محمدحسین نوکنده (۱۳۹۴)، از دیگر آثار نگاشته شده مرتبط با موضوع نوشتار حاضر است. ایشان معتقدند، با حرکتی تدریجی، انقلابی فرهنگی، گسترش امر به معروف و نهی از منکر، مجازات منحرفان، طرد عوامل فساد و تباهی و نیز بهره جستن از شیوه های تربیتی گوناگون، می توان جامعه را از آلودگی های اخلاقی زدود. با این حال مقاله مستقلی در این زمینه به رشته تحریر در نیامده است؛ از این جهت پرداختن به موضوع آثار مبارزه با فساد اخلاقی جامعه در قرآن با تکیه بر بیانات معظم انقلاب کاری نو و جدید است.

مفهوم شناسی

۱. فساد

فساد در لغت به معنای تباهی و ضد صلاح به کار رفته است (قرشی، ۱۳۷۱، جلد ۵، ۱۷۴). این واژه از لحاظ لغوی در فرهنگ معین به معنی تباه شدن، متلاشی شدن، از بین رفتن، خرابی و نابودی است و در اصطلاح سوء استفاده از قدرت به نفع منافع خصوصی است. فساد عبارت است از خارج شدن هر چیز از حد، اعتدال و طبیعی خود اعم از اینکه این خروج در اندازه کم باشد یا زیاد، این مفهوم ضد صلاح به کار رفته است (راغب اصفهانی،

۱۴۰۴، ۳۷۹).

۲. اخلاق

از منظر لغت شناسان، اخلاق جمع خلق به معنای گوناگونی همچون ویژگی ذاتی، حالت طبیعی، خوی فطرت، جوهره، طبیعت، سرشت، طبیعت (ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۱۰، ۸۶) و امثال آن آمده است. راغب اصفهانی می‌گوید «خلق» به فتح یا ضم در اصل به یک ریشه باز می‌گردد و تنها خلق به معنای هیئت و شکل و صورت ظاهری است که انسان با چشم می‌بیند و خُلُق قوا و سجایا و صفات درونی که با چشم دیده می‌شود، نه با دید ظاهری، و آن صفات در گفتار و رفتار فرد ظهور و بروز پیدا می‌کند (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴، ۱۵۷).

در اصطلاح، اخلاق حالت نفسانی راسخ در نفس است که با پیدایش آن حالت، اعمال اخلاقی بدون زحمت و نیاز به تأنی و تأمل سر می‌زند. علمی که پیرامون صفات نفسانی بحث می‌کند، نیک و بد و خیر و شر را به انسان تعلیم داده، راه چگونگی زیستن را به او می‌آموزد، «علم اخلاق» نام دارد. موضوع دانش اخلاق، نفس و روح انسان است و هدف این دانش، پیراستن نفس از پستی‌ها، آراستن آن به فضایل و خصلت‌های اخلاقی، توجه دادن به خود شناسی و در نتیجه، رساندن انسان به کمال و سعادت است (الهامی‌نیا، ۱۳۸۳، ج ۱، ۱۵).

از منظر مقام معظم رهبری تعریف اخلاق عبارت است از: «رعایت فضیلت‌هایی چون خیرخواهی، گذشت، کمک به نیازمندان، راستگویی، تواضع و اعتماد به نفس و دیگر خلقیات نیکوست» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷).

تقسیمات اخلاق

اخلاق دارای بخش‌های گوناگونی است که هر یک به جهات متفاوت خودنمایی می‌کند و بوجود می‌آید. اما از یک نگاه، همه اخلاق به دو بخش اخلاق فردی و اخلاق اجتماعی تقسیم می‌شود.

اخلاق فردی

منظور از اخلاق فردی آن دسته از فضایل و رذایل یا باید‌ها و نباید‌هایی هستند که متعلق به خود افرادند، هرچند که ممکن است بازتاب اجتماعی نیز داشته باشند. اخلاق فردی محور اصلی در مباحث ارزشی است. تمامی اقسام اخلاق به یک معنا جنبه فردی دارند و در حقیقت به اشخاص برمی‌گردند؛ زیرا اگر افراد به فضایل اخلاقی آراسته گردند، جامعه سالم و متعادلی به وجود می‌آید. افراد تشکیل دهنده یک جامعه هستند پس فرد با خودسازی می‌تواند در تشکیل جامعه با فضیلت نقش مؤثری را ایفا کند. به همین دلیل ملتی نیرومند خواهد بود که دارای افراد نیرومند و با نشاط و دارای اخلاقی نیکو باشند. در نتیجه اخلاق فردی نقش بسزایی در پیشرفت جامعه دارد و افراد جامعه را از انحرافات و مفاسد باز میدارد و افراد را به سوی نیکی و پرهیز از پلیدی سوق می‌دهد (بشر، ۱۳۹۲، ۵۶-۵۷).

اخلاق اجتماعی

بدون تردید به همان اندازه که افراد ممکن است به گناه و رذایل اجتماعی آلوده شوند، جامعه نیز به ناهنجاری‌های اجتماعی و فسادهای اخلاقی آلوده خواهد شد. چه بسا ضرر و زیان ناشی از آلودگی‌های اجتماعی به مراتب بیشتر و عمیق‌تر از نا به سامانی‌های فردی و اجتماعی و شخصی باشد. به همین علت اصلاح جوامع و امت‌ها مهم‌ترین هدف ادیان الهی بوده و بعثت انبیا با تعلیم و تربیت و تزکیه نفوس انسان‌ها گره خورده است. حضرت آیت الله خامنه‌ای، برخورداری از ارزش‌های اخلاقی اسلام را بدین معنا تفسیر کرده اند که روح فضیلت و پرهیزکاری و وارستگی و بردباری و اجتناب از شهوات ممنوع و دوری از حرص و آز و دنیا طلبی و حق‌کشی و نامردی و مال‌اندوزی و روی آوردن به خلوص و پاکی و پارسایی و دیگر خصلت‌های اخلاقی در جامعه رواج یابد و به صورت ارزش‌های اصلی به حساب آید (امام خامنه‌ای، خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۶۸/۴/۲۳، <https://khl.ink/f/2142>).

در آیات وحی آمده است: «لقد من الله على المومنین اذا بعث فهمم تعليم الكتاب و

الحکمة» (آل عمران: ۱۶۴) خداوند بر مومنان نعمت بزرگی بخشید هنگامی که در میان آنان پیامبری از خودشان برانگیخت که آیات او را بر آن‌ها بخواند و آن‌ها را پاک کند و کتاب و حکمت بیاموزد.

برخی مفسران برآنند که تلاوت آیات الهی و تعلیم و کتاب و حکمت که در آیه شریفه آمده است، مقدمه ای بر مسئله تزکیه نفوس و تربیت انسان‌ها و همان چیزی است که هدف اصلی علم اخلاق را تشکیل می‌دهد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۳، ج ۳، ۱۵۹). در یک تقسیم بندی کلی از افعال و رفتار انسان‌ها را می‌توان به دو دسته ارزشی یا اخلاقی و غیر ارزشی یا غیر اخلاقی تقسیم نمود. منظور از افعال ارزشی کارهایی است تحسین برانگیز و گران مایه و افعال غیر ارزشی که نه تنها بد است و ارزشی ندارد بلکه ممکن است نفرت انگیز و نکوهیده نیز باشد. نمونه این رفتار را می‌توان در تملق گفتن از قدرتمندان و سلاطین به طمع کسب جاه و مقام دید، رفتاری که ضد اخلاق محسوب می‌شود. بر این اساس انسانی در برابر افعال اخلاقی ارزشمند ارزشمند، خضوع و احترام می‌گذارد، هرچند خود نتواند به آن‌ها عمل کند. این دسته از اعمال موجب ظهور تجلی ملکات و عبادت‌های راسخ نفسانی شود که حکم زیربنایی برای افعال اخلاقی آدمی دارند. (پهلوانی، ۱۳۹۵، ۴۵)

مقام معظم رهبری در بیان جایگاه و اهمیت اخلاق اجتماعی می‌فرمایند:

«ما چقدر احتیاج داریم به اخلاق معاشرتی با یکدیگر... هم اخلاق فردی خودمان، اخلاق شخصی خودمان بایستی تهذیب بشود و رشد و علو پیدا بکند، هم اخلاق معاشرتی مان، رفتارهایمان با مردم، مثل گذشت، مثل ایثار، مثل صداقت، مثل اخوت، برادری و از این چیزها. خوشبختانه در تاریخ شعر ما، در این زمینه خیلی حرف هست، خیلی اشعار عالی سروده شده و این گفتمان سازی باید ادامه پیدا کند؛ همچنین در زمینه های گوناگون که عرض کردم؛ مثل مقاومت». (امام خامنه ای، بیانات در دیدار جمعی از شاعران و اهالی فرهنگ و ادب، ۹/۳/۹۷، <https://khl.ink/f/39752>)

بدون تردید، مسایل مرتبط با اخلاق فردی و به ویژه اخلاق اجتماعی، مسائلی فصلی و

زودگذر نیست و افراد و جامعه اسلامی نیازمند تحول اخلاقی است. به تعبیر مقام معظم رهبری، یک عادت اجتماعی یا یک مشیت عادت های اجتماعی را در ملتی به وجود آورده اند یا در آن تزریق کرده اند و سالها لازم است که یک عادت زشت برطرف شود و یک عادت خوب در جان یک ملت ریشه دواند (امام خامنه ای، بیانات در دیدار زائرین و مجاورین حرم مطهر رضوی، ۱۳۷۴/۱/۳، <https://khl.ink/f/2744>).

معظم لخ در تعریف تحول اخلاقی آورده است:

در جامعه ای که حسد و بد دلی و کینه نباشد، اگر کسانی صاحب فکرند، آن فکر را در راه توطئه برای دیگران و تقلب با دیگران بکار نبرند، اگر کسانی دارای سواد هستند مانند آن را در راه ضرر زدن به مردم و کمک کردن به دشمنان مردم بکار نبرند. بلکه همه افراد انسان در یک جامعه به یکدیگر خیرخواه باشند، به بهای نابودی دیگران، زندگی خود را سروسامان ندهند و دست یافتن به همه چیز را نخواهند، این تحول اخلاقی است (امام خامنه ای، بیانات در دیدار زائرین و مجاورین حرم مطهر رضوی، ۱۳۷۶/۱/۱، <https://khl.ink/f/2830>)
در اینجا مناسب است به راه های تحول اخلاقی و پیشگیری از مفاسد اخلاقی در جامعه اسلامی پرداخته شود.

راه های پیشگیری از فساد

برخی از موارد سالم سازی جامعه از مفاسد اخلاقی عبارتند از:

۱. عبودیت و بندگی

نخستین راه سالم سازی جامعه اسلامی و پیشگیری از مفاسد اخلاقی، یاد خدا و عبودیت و بندگی است. در منظومه فکری مقام معظم رهبری، هدف پیامبران، کشاندن مردم به صراط مستقیم است و صراط مستقیم به معنای عبودیت و بندگی است: «و ان اعبدونى هذا صراط مستقیم» (یس: ۶۱). حضرت آیت الله خامنه ای برآنند که باید مردم را به عبودیت الهی که همان صراط مستقیم است، سوق داد. ایشان می فرمایند: «البته این عبودیت، در

زمینه اخلاق، در زمینه عمل فردی و در زمینه عمل اجتماعی کاربرد دارد که وقتی بحث عمل اجتماعی پیش آمد، آن وقت بحث های سیاسی، تحلیل های سیاسی - تبیین سیاسی - هم در حوزه کار شما قرار می گیرد» (امام خامنه ای، بیانات در دیدار جمعی از روحانیون، ۱۳۷۶/۱۰/۳، <https://khl.ink/f/2867>).

۲. مبارزه با رهبران باطل

از آنجا که نبض هر جامعه در دست گروه هایی حاکم است بنابراین هر برنامه اصلاحی و انقلابی اول باید آنها را هدف گیری کرد. اینکه در قرآن حضرت موسی در درجه اول به سوی فرعون و ملاء او مبعوث می شود علاوه بر اینکه یکی از برنامه های موسی نجات قوم بنی اسرائیل از چنگال فرعونیان بود، این بدون گفت وگو و پنجه در پنجه فرعون افکندن امکان پذیر نبود و اینکه مفسد و انحراف های اجتماعی تنها با اصلاحات فردی و موضعی چاره نخواهد شد. بلکه باید سردمداران جامعه آن هایی که نبض، سیاست، اقتصاد و فرهنگ را در دست دارند در درجه اول باید اصلاح گردند تا زمینه را برای اصلاح بقیه فراهم گردد و در نتیجه جامعه سالم خواهیم داشت (مکارم شیرازی، ۱۳۷۳، ج ۶، ۲۸۰).

مقام معظم رهبری درباره رهبران باطل می فرمایند: «بشر در طول تاریخ بیشترین خطا و گنهکاری و بی تقوایی را در عرصه حکومت داری نشان داده است. گناهایی که از سوی حاکمان و زمامداران و مسلمانان بر سرنوشت مردم سر زده با گناهان بسیار بزرگ افراد معمولی قابل مقایسه نیست» (امام خامنه ای، بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۸۰/۱۲/۲۷، <https://khl.ink/f/3111>).

۳. تقویت عقل و اندیشه

عقل و خرد همیشه راه خوبی برای مبارزه و پیشگیری از وقوع فساد اخلاقی و نابودی فرهنگی جامعه بوده است. اندیشه و تفکر در مخلوقات و مصنوعات حق، و عظمت هستی و قوانین حاکم بر آن، و تعقل در ساختمان آسمانها و زمین و ساختمان نباتات و حیوانات و ساختمان شگرف و اعجاب انگیز بدن و حالات روانی انسان برای رسیدن به خالق هستی و

ایمان و اعتقاد به او و صفات و افعال حضرتش از اعظم عبادات و مهم‌ترین حرکات معنوی است. اندیشه سبب رشد و کمال، تربیت، دست یافتن به حقایق، تغییر مجهولات به معلومات، پختگی عقل و ضامن خیر دنیا و آخرت انسان است. (انصاریان، بی تا، ج ۳، ۱۶۶)

۴. شناخت عوامل فساد

یکی دیگر از راه‌های پیشگیری از فساد و به ویژه فساد اخلاقی شناخت عضوهای فاسد و منشاء فساد است. چرا که اگر عوامل فساد تشخیص داده شوند این عوامل اعم از اصولی که بر اجماع حکمراست از قبیل: طرز اصول، اقتصادی اجتماعی و افرادی که دخالت دارند در حفظ آن اصول. بدیهی است تا زمانی که کانون‌های فساد و تباهی در جامعه وجود داشته باشند نمی‌توان جامعه را از گناه و آلودگی‌ها پاک کرد.

امام علی علیه السلام در نهج البلاغه می‌فرمایند: «بدانید هرگز به راه سعادت این حق پی نخواهید برد تا کلی را که آن را واگذشته از آن پیروی ننموده بشناسید» (نهج البلاغه، خطبه ۱۴۷)

۵. ترویج امر به معروف و نهی از منکر

یکی از مهم‌ترین راه‌های پیشگیری از مفساد امر به معروف و نهی از منکر است. قرآن کریم کسانی را که نسبت به فساد محیط خود بی تفاوت هستند و سر در لاک خود دارند و نسبت به اعمال زشت دیگران حساسیتی به خرج نمی‌دهند مطرود و ملعون انبیاء خود خوانده است می‌فرماید: لعن الذین کفروا بنی اسرائیل علی لسان داوود و عیسی بن مریم ذلک بما عصوا و کانوا لایتناھون عن المنکر فعلوه لبئس ما کانوا یفعلون. ۱. کافران بنی اسرائیل بر زبان داوود و عیسی بن مریم لعن و نفرین شدند این به سبب آن بود که گناه کرده اند و تجاوز نموده اند آن‌ها از اعمال زشتی که انجام می‌دادند یکدیگر را نهی نمی‌کردند. علاوه بر آیات فراوان قرآن کریم احادیث زیادی از منابع معتبر اسلامی درباره اهمیت وظیفه بزرگ اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر و فریضه بزرگ الهی است که بقیه فرائض با آن‌ها بر پا می‌شوند و به وسیله این دو راه‌ها امن می‌گذراند و کسب و کار مردم حلال می‌شود، حقوق افراد تأمین

می گردد و در سایه آن سرزمین ها آباد و از دشمنان انتقام گرفته می شود و در پرتو آن همه کارها روبراه می گردد. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶، ج ۴، ۲۷۰)

۶. آزادی بی قید و شرط غرایز عامل فساد و تباهی

آزادی بی قید و شرط غرایز و شهوات با تعالی معنوی و حیات اجتماعی پیشرو خلاصه با زندگی شایسته انسان ناسازگار است. زیرا موجب اختلال نظام و ناامنی و هرج و مرج می شود و جامعه را به فساد و تباهی می کشاند. انسانیت انسان را سرکوب می کند و انسان ها را به انحطاط و پستی سوق می دهد. زیرا عقل تا حدی می تواند از طغیان غرایز جلوگیری نماید، ولی در برابر دیو شهوت، به سان گاهی است در برابر امواج کوبنده دریا، و یا چراغ کوچک و کم سویی است در برابر دره ای ظلمانی و تاریک. (سبحانی تبریزی، ۱۳۷۷، ۱۵)

آثار مبارزه با فساد اخلاقی

مبارزه با فساد اخلاقی ثمرات و آثار زیادی در جهت فردی و اجتماعی به دنبال دارد:

الف) آثار فردی

۱. آموزش

یکی از آثار مبارزه با مفاسد اخلاقی آموزش گناهان است. انسان اگر از گناه و آلودگی ها دوری کند خداوند متعال گناهان او را می بخشد، همانطور که خداوند در قرآن کریم می فرماید: «وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَاَهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ» (اگر اهل کتاب (یهودیان و مسیحیان) ایمان آورده و تقوا پیشه کنند، قطعا گناهانشان را می بخشیم و آنان را به باغ های پر نعمت بهشت وارد می کنیم. (قرآنی، ۱۳۸۸، ج ۲، ۳۳۳)

مقام معظم رهبری می فرماید: «طلب آموزش از خدای متعال یکی از نعمت های بزرگ الهی است، یعنی خداوند متعال باب توبه را به روی بندگان باز کرده تا آن ها بتوانند در راه کمال پیش بروند و گناه زمین گیرشان نکند.» (، امام خامنه ای، بیانات در خطبه های نماز جمعه

تهران ۱۳۷۵/۱۰/۲۸، <https://khl.ink/f/3111>)

۲. بهره مندی از رحمت خداوند

یکی دیگر از آثار مبارزه با فساد اخلاقی بهره مندی از رحمت خداوند است: «وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ» (اعراف: ۵۶) و در زمین پس از اصلاح آن فساد نکنید و او را با بیم و امید بخوانید زیرا رحمت خداوند به نیکوکاران نزدیک است. در این آیه وظیفه بندگان در رابطه با یکدیگر و نیز در رابطه با خداوند بیان می شود. ابتدا دستور می دهد که به اصلاح مردم و ریشه کن نمودن ظلم و از بین بردن آن مستلزم بودن به تقوی چون حقیقت این چیزی جز اصلاح شئون زندگی مردم و رفع مظالم و از بین آنان نیست. فساد در زمین اقسام بسیاری دارد، قسم اول فساد در زمین تبلیغات سوء که مسلمین را از جاده منحرف می کند، قسم دوم جلوگیری از طاعت و عبادت، وظایف دینی و سوق به معاصی و اشاعه فحشا، قسم سوم ظلم چپاول و غارت.

۳. احسان

احسان و نیکوکاری به افراد جامعه خود موجب رفع فساد است. این معنا را می توان در آیه ۷۷ سوره قصص به دست آورد و آن را به عنوان یک شیوه قرآنی در مبارزه با فساد مطرح کرد. مقام معظم رهبری در مورد احسان و نیکوکاری می فرمایند: اگر کسی به شما نیکی کرد، شما هم درمقابل به او نیکی کنید. این طور نباشد که نیکی دیگران را اهمال و احياناً با بدی پاسخ دهیم. احسان و کارهای نیک باید بین خود انسان و خدا بماند (امام خامنه ای، بیانات رهبری در ابتدای درس خارج از فقه درباره صفت های برجسته اخلاقی <https://khl.ink/f/41955>، ۱۳۹۷/۱۲/۲۱).

۴. سعادت اخروی

یکی دیگر از آثار اجتناب از گناه سعادت اخروی است، خداوند در قرآن می فرماید: «تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۗ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ» (قصص: ۸۴) ما در این دار بهشت ابدی آخرت را برای آنان که در زمین اراده علو و فساد و سرکشی ندارند مخصوص می گردانیم و حسن عاقبت خاص پرهیزکاران است. همانطور که در قرآن بیان شد دوری از فساد حسن عاقبت است. که همان رسیدن به سعادت اخروی است و

فردی که از گناه دوری می‌کند به چنین سعادت‌ی دست می‌یابد. کسی که به خداوند متعال اعتقاد دارد و به توحید و یگانگی او معتقد است به سراغ گناه نمی‌رود. مقام معظم رهبری در این زمینه می‌فرماید: اگر توحید با همان معنای واقعی که اسلام آن را تفسیر کرد همه پیامبران حامل آن پیام بودند از زندگی جامعه مسلمانان و بشری تحقق پیدا کند به سعادت حقیقی و رستگاری دنیوی و اخروی خواهید رسید. (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار با کارگزاران نظام، ۱۳۸۲/۷/۲، <https://khl.ink/f/3196>)

آثار اجتماعی مبارزه با فساد

مبارزه با فساد آثار اجتماعی نیز دارد که بعضی از این آثار عبارتند از:

۱. پرهیزکاری

روح حاکم بر جامعه اخلاقی پرهیز و تعهد است. کرامت اخلاقی و عزت نفس انسانی از آثار تقوا است. پرهیزکاری مردم نمی‌گذارد که بیمار دلان و بدسیرتان آنان را به ذلت و زبونی بکشند و با ترساندن و به آزار انداختن آنان را به انحراف بکشانند. خط و مشی در جامعه اخلاقی به گونه‌ای ترسیم می‌شود که زمینه‌های لغزش، دروغ و نیرنگ از بین می‌رود. اساس کار بر تعهد و پرهیزکاری پی‌ریزی می‌شود و برتری‌های دیگران از آن پدیدار می‌شود. اگر سنگ زیرین جامعه بر تقوا، تعهد گذارده شده و بنیان جامعه بر این کمال‌ها استوار گردد اجتماع از گزند‌ها به دور خواهد ماند و از هرگونه ضد ارزش در امان خواهد بود زیرا تقوا دژی فولادین دنیا‌هنگامی است امن که می‌تواند سیل ویرانگری‌ها، پستی‌ها و زشتی‌ها را مهار و از آفت‌ها و مفاسد اخلاقی جامعه جلوگیری کند.

۲. راستی و درستی

جامعه اخلاقی جامعه‌ای است که به راستی و درستی بناگردیده، رهبران راستگو و مسئولان و مردمان درست‌کردار در چنین زیستگاهی بسیارند. در جامعه‌ای که راستی و درستی کم رنگ گردد و نیز کلک و خیانت رواج یابد طبیعی است که دیگر ارزشها نیز گرفتار آفت خواهد شد. جامعه سالم و صالح نیازمند سرمایه‌هایی است که آسودگی خاطر همگانی که

مهم ترین آن است. اگر این سرمایه حیاتی به خاطر دروغ و نیرنگ و تجاوز به حقوق دیگران از بین برود راه های انحراف و مفسد اخلاقی باز می شود و راه خیر و رستگاری اجتماع را می بندد. (دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴، ج ۶۷، ۵)

۳. پاک دامنی و آزر

پاک دامنی و آزر یکی دیگر از آثار مبارزه با مفسد اخلاقی است که آثار روشن و جلوه های زیبای جامعه اخلاقی است. پاکی در کلام پاکی در شکم و بهره برداری است از نیروهای شهوانی نشانگر سلامت نفس و پاکی روح است. اگر همه افراد جامعه به این سوی حرکت کنند دامن خویشتن را از رذایل و زشتی ها پاک گردانند جامعه اخلاقی شکل می گیرد. در روایات اسلامی در زمینه پاک دامنی می فرمایند: «لا تَكْمُلُ الْمَكَارِمُ إِلَّا بِالْعَفَافِ» کسی که در جایی زندگی دامن خود را پاک نگه دارد و در برابر هوس های سرکش ایستادگی کند چون رزمنده ای است که در گرما گرم نبرد و آتش سنگین دشمن افزون بر دفاع از مواضع خود با چابکی و زبردستی جان سالم به در برد. امام علی علیه السلام می فرمایند: «کاروکسب همراه با پاکدامنی بهتر است از ثروت همراه با گناه. (نهج البلاغه، حکمت ۴۷۴). مقام معظم رهبری نیز در زمینه پاک دامنی می فرمایند: «پاک دامنی نقش تعیین کننده ای در سالم سازی جامعه اسلامی دارد.» (امام خامنه ای، بیانات رهبری در ابتدای درس خارج از فقه درباره صفت های برجسته اخلاقی ۱۳۹۷/۱۲/۲۱، <https://khl.ink/f/41955>).

۴. گناه زدایی

یکی دیگر از آثار اجتماعی مبارزه با مفسد اخلاقی گناه زدایی در جامعه است. وقتی با گناهی مبارزه شود آن گناه از سطح جامعه زدوده می شود، چون گناه کدورت آور و میل و رغبت آدمی به کارهای نیک و خدایی کاهش می دهد عبادت و بندگی و به یاد خداوند بودن وجدان مذهبی انسان را پرورش می دهد، و میل و غبت به کار نیک را افزون می کند و از میل و رغبت به شر و فساد و گناه می کاهد. مقام معظم رهبری می فرمایند: «گناهان ضربه

ای به روح انسانی، صفای انسانی، معنویت و اعتزاز روحی می آورند و شفافیت روح انسان را از بین می برد، گناهان در زندگی انسان علاوه بر این جنبه های معنوی عدم موفقیت ها نیز به بار می آورد.» (امام خامنه ای، بیانات در خطبه های نماز جمعه تهران ۱۳۷۵/۱۰/۲۸، <https://khl.ink/f/2823>)

همانطور که گناهان کدورت و آلودگی به بار می آورند عبادت و بندگی و به یاد خدا بودن صفا و صمیمیت را به جامعه می آورد، بعضی تیرگی ها ناشی از گناهان را ذایل می گرداند و میل و رغبت به خیرونیک می آید. (مطهری، ۱۳۵۴، ج ۱، ۹۶)

نتیجه گیری

فساد اخلاقی از دو واژه فساد و اخلاق ترکیب شده که شاخصه اصلی فساد شمرده شده است و باعث بدبختی و عقب ماندگی جامعه می شود و تأثیر بسیار زیادی بر روی افراد جامعه نیز دارد. مبارزه با فساد به ویژه مبارزه با فساد اخلاقی از جمله وظایفی است که مردم در یک جامعه نیز در برابر آن احساس مسئولیت می کنند و در راستای سلامت جامعه از این معطل تلاش کنند. این مبارزه آثار بسیار زیادی دارد مانند پرهیزکاری، راستی، درستی و پاک دامنی در جامعه، که اگر در مسیر درست خود به کار برده شود جلوی بسیاری از انحرافات و مفاسد را می گیرد. جامعه را از نابودی و سقوط نجات می دهد. اگر جامعه ای این مؤلفه ها در آن به کار گرفته شود دیگر هیچ فساد و تباهی در آن جامعه شکل نمی گیرد و مبارزه با مفاسد اخلاقی نقش اساسی در تحول جامعه سالم خواهد داشت. زشتی ها و پلیدی ها جای خود را به خوبی ها و نیکی ها می دهند.

منابع و مأخذ

قرآن کریم، ترجمه: ناصر مکارم شیرازی، تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۳۸۰ ش.

نهج البلاغه، ترجمه: محمد دشتی، چاپ سیزدهم، قم: مشهور، ۱۳۸۰ ش.
ابن منظور، محمد بن مکرم، ۱۴۱۴، لسان العرب، بیروت، چاپ سوم، دار صادر
انصاریان، حسین، بی تا، تفسیر حکیم، قم، جلد ۳، دارالعرفان
الهامی نیا و همکاران، علی اصغر، ۱۳۹۲، اخلاق اسلامی، بی نا، جلد ۱، بشر
بعلی برجی، یعقوب، ۱۳۹۴، اخلاق پیامبران در قرآن، تهران، جلد اول، چاپ چهارم، نشر
تهران سازمان تبلیغات اسلامی

پهلوانی، احمد، ۱۳۹۵، سجاده خورشید، قم
جوادی نیا، حسین، ۱۳۹۶، امر به معروف و نهی از منکر در آثار شهید مرتضی مطهری، تهران،
جلد اول، چاپ دهم، انتشارات صدرا

حیدری فراقی، محمد، ۱۳۸۸، رساله حقوق امام سجاد شرح نراقی، قم
دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴، نشریه حوزه، قم، شماره ۶۷
دیلمی، احمد و دیگران، ۱۳۸۳، اخلاق اسلامی، قم، جلد دوم، چاپ بیست و پنجم، دفتر
نشر معارف

راغب اصفهانی، ۱۴۰۴، المفردات فی غریب القرآن، بی نا، چاپ دوم، دفتر نشر کتاب
سبحانی تبریزی، جعفر، ۱۳۷۷، نظام اخلاقی اسلام، قم، چاپ هشتم، بوستان کتاب
(انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)

شیرازی، محمد، ۱۳۷۸، کتاب اخلاق اسلامی، قم، جلد اول، چاپ دوم، انتشارات رشید
طباطبائی، محمد حسین، ۱۳۷۴، تفسیر المیزان، ترجمه محمدرضا صالحی و دیگران،
جلد چهارم، نشر فرهنگی رجاء

قرائتی، محسن، ۱۳۸۸، تفسیر سوره نور، تهران، جلد اول، چاپ یازدهم، مرکز فرهنگی

درسهایی از قرآن

قرشی، سید علی اکبر، ۱۳۷۱، قاموس قرآن، تهران، جلد ۵، چاپ ششم، انتشارات دارالکتب
الاسلامیه

مباران، محمد، ۱۳۸۳، درسنامه علم و اخلاق، تهران، جلد اول، چاپ دوم، نشر سنابیل
مطهری، مرتضی، ۱۳۵۴، سیری در نهج البلاغه، قم، جلد اول، چاپ دوم، انتشارات صدرا
مکارم شیرازی و دیگران، ناصر، ۱۳۷۳، تفسیر نمونه، قم، جلد ۳، چاپ دوم، انتشارات
دارالکتب الاسلامیه

مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۷، اخلاق در قرآن، قم، جلد ۱، مدرسه امام علی بن ابی
طالب علیه السلام

، ۱۳۸۶، یکصد موضوع اخلاقی در قرآن و حدیث، جلد ۴